

Репетій С. Т.,

*кандидат психологічних наук,
доцент кафедри практичної психології
Київського університету імені Бориса Грінченка*

ФЕНОМЕН ДУХОВНОСТІ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО СТАНУ СУСПІЛЬСТВА

Анотація. У статті розглядається розвиток духовності кожної окремої людини, що має вплив на стан усього суспільства у важкі для нього часи. Здійснюється екскурс в історію цивілізації, зокрема в період елінізму.

Ключові слова: дух, духовність, творча активність.

Repetiy S. The phenomenon of human spirituality in the context of the modern state of society

Summary. The article examines the development of the spirituality of each individual person, which has an impact on the state of the entire society in difficult times for it. An excursion into the history of civilization, in particular during the Hellenistic period,

Key words: spirit, spirituality, creative activity.

Сьогодні людство переживає важкі часи. Пандемії, зливи, землетруси, пожежі, економічні, політичні, духовні кризи викликають невпевненість у завтрашньому дні, відчуття тривоги, внутрішню дисгармонію. Особливо жахливий стан викликає війна, що відбувається у нашій країні та не залишає байдужими майже увесь світ.

Історія людської цивілізації свідчить, що подібні ситуації мали місце в її розвитку. Так, вивчення епохи елінізму свідчить, що у період війни, соціальної катастрофи людство шукало спасіння, заспокоєння, душевну рівновагу, духовні ціннісні орієнтації у своїх внутрішніх структурах шляхом відсторонення від зовнішнього світу і зануренням у себе.

У філософській думці цього періоду людина займає центральне місце. Філософи звертаються до творів мислителів минулого, як до джерел, черпаючи творчі сили і насагу. Так, Епікур (341 р. до н. е. – 270 р. до н. е.), засновник течії епікурейства, звертаючись до вчення Демокріта (460 р. до н. е. – 360 р. до н. е.), зазначає, що душа має атомістичну структуру і помирає разом із тілом. Тому душевний спокій, на думку філософа, полягає у задоволенні природних потреб, уникненні суспільних відносин і усамітненому способі життя [5].

Найбільш поширеною течією в період еллінізму став стоїцизм, засновником якого вважається Зенон із Кітіона (336 р. до н.е. – 264 р. до н.е.). На думку Зенона, який звертався до вчення Сократа, душевне самовладання та незалежність від зовнішнього світу можна зберегти тільки у життєдіяльності в гармонії з природою. Природу стоїки розглядають як фатум, неминучість. Природа підкорюється космічним законам. Людина, як мікрокосм, має теж підкорюватись цим законам. Пізнати ці закони можливо мудрецам, дух яких, на думку Л. Сенеки (04 – 65 р.р.), представника римського стоїцизму, повинен бути подібним божественному. Л. Сенека вважав, що розум людини – це ні що інше, як частина божественного духу, що занурена в тіло людини. Його вираз: «Все, що ти бачиш, у чому розміщене і божественне, і людське, – єдине: ми – тільки члени величезного тіла. Природа, що із одного і того ж нас створила і до одного призначила, народила нас братами» [5, с. 316].

Свій внесок у розвиток духовності людини, зокрема, у філософський аспект антропології зробив послідовник Л. Сенеки, Епіктет (50 – 150 р.р. н.е.). Він наголошував на тому, що порівнювати свої бажання та підпорядковувати своє життя потрібно відповідно до природи: «Подібно до того як розум панує над людиною, так і в світі панує світовий розум – Логос (Бог). Бог – найвища інстанція, перед ним земні правителі та володарі нікчемні. Пізнання себе, свого Логосу – це шлях до пізнання свого божественного начала і самого Бога. Тіло і розум дав людині Бог для того, щоб тіло не було їй підвладним, а розум був вільним у своїх бажаннях, своєму виборі» [4, с. 116].

Філософія стоїків показала шлях духовного розвитку людини, мета якого полягає у набутті досконалості, яка, за словами Л. Сенеки, подібна до Бога. Ця філософія набула широкого розвитку в період середньовіччя і подальшій науці, впритул до сьогодення.

Таким чином епоха еллінізму сприяла розвитку духовності людства: переходу від зовнішнього споглядання Логоса до внутрішнього його пізнання.

Філон Александрійський є одним із перших філософів, що дав характеристику духу. За Філоном дух – це мудрість, пізнання, Божественна сила, Логос. Людина отримала дух як дар Божий. Отже, наявність духу є репрезентацією людини, що відрізняє її від усього сутнього. Дух є її ядром і показником духовності.

Проблема духу, духовності цікавить філософів-класиків, педагогів, психологів та інших вчених сьогодення.

Так, М. Бердяєв відмічає такі властивості духу, як свобода, сенс, творча активність, цілісність, любов, цінність, звернення до вищого божественного світу та єднання з ним. Вчений зазначає, що саме через

дух людини є образом і подобою Божою. Духовність за М. Бердяєвим, є «найвища якість, денність, найвище досягнення в людині» [1, с. 233].

Сучасні вітчизняні вчені Г. Васянович і В. Онищенко вважають, що дух є божественним началом у людині і підкреслюють, що особистісний дух людський є подобою Божою.

На думку іншого сучасного вітчизняного вченого В. Баранівського, у найзагальнішому розумінні, дух – це філософська категорія для позначення здатності особистості розкривати зміст буття в його достеменності й за допомогою цього ставитися конструктивно й творчо до власної життєдіяльності. Дух являє собою особливе – духовну форму опанування світу людиною й разом з тим форму саморозвитку самої людини.

Отже, особистий дух пізнає і сам себе творить шляхом духовної праці, яка не може закінчитись до кінця життя людини. Крім внутрішнього самотворення, духовна діяльність результується у зовнішній, соціокультурній діяльності. На це звертає увагу у своїх дослідженнях С. Кримський, який розглядає дух як «потенціал творчої активності, того переходу від стану речей до стану ідей, що постійно здійснюється всередині діяльності. Дух характеризує самоздійснення суб'єкта, його здатність відтворювати себе у предметному світі та розпредмечувати цей світ через творчу особистість» [6, с. 177].

У психології більшої уваги надається дослідженню духовності. Так, духовність В. Берлов розглядає як «...володіння позитивно спрямованою енергією життя, енергією любові, енергією творчості, яка розуміється як божественна одухотвореність, особлива сила внутрішньої чистоти і внутрішнього благородства, як піднесеність внутрішнього світу людини, спроможної підняти над матеріальною суетою своєї корисливої життєдіяльності» [2, с. 64]. Автор вважає, що духовність – це реальна спроможність самотворення в собі людини розумної, яка переступила поріг «звіриної першооснови».

При цьому, за В. Берловим, енергія життя – це рушійна сила, що забезпечує виникнення, розвиток, функціонування всіх життєвих процесів об'єктивної діяльності, природа якої в масштабі невимірності, безмежності, позачасовості непізнання, таємнича, не підвладна розумінню її сутності обмеженої рамками відомого людським розумом [2, с. 277].

Енергія любові – це рушійна сила, яка живить усі без виключення позитивні якості та чесноти, що є складовими структури внутрішнього благородства людини та забезпечують розвиток у неї здібності віддавати себе іншому, створювати дружні типи поглибленого спілкування, володіти стабільністю гармонійного стану внутрішнього спокою розуму, душі і серця [2, с. 277].

Енергія творчості – надзвичайно енергоємна рушійна сила, яка живить творчу наснагу і забезпечує створення нового в різних сферах людської діяльності [2, с. 277].

Видатний вітчизняний вчений, академік В. Вернадський, надаючи важливого значення духу людини, вбачав у ній сутність Всесвіту, головну цінність світобудови. Вчений вважав, що під впливом наукової думки і людської праці біосфера перетворюється в новий стан – ноосферу. У зв'язку з цим В. Вернадським створена теорія «ноосферної людини», яку він трактував як глобальне інтелектуальне та моральне вдосконалення людства на фоні демократизації державної влади на основі соціального та духовного єднання зі збереженням «єдиної людської особистості» в ноосфері, союзу праці, розуму, наукової думки на рівні «особистість – суспільство – людство» з метою, «створення» нових форм життя людства [3].

Сучасні дослідники вважають, що екологічні катастрофи на землі, війни відбуваються з причини високого технічного інтелекту та низького рівня духовності, тому духовність і відповідальність вони пропонують розглядати як майже тотожні поняття, оскільки високоінтелектуальна особистість може бути егоїстичною і застосовувати набуті знання та вміння на шкоду іншим. Людина своєю техногенною діяльністю, спотвореним мисленням губить не лише себе, а й усю планету, забруднюючи навколишнє середовище. Вчені вважають, що від духовності кожної окремої людини залежить стан суспільства. Тому кожна людина повинна усвідомити сенс свого життя, визначити духовні ціннісні орієнтації, усвідомити велику відповідальність за свої думки, почуття, вчинки, очистити своє мислення, стати на шлях духовного самопізнання та самовдосконалення, а значить, і вдосконалення суспільства в цілому.

Список використаних джерел:

1. Бердяев Н. А. Дух и реальность. М. : АСТ; Харьков : Фолио, 2003. 679 с.
2. Берлов В. И. Психологический словарь: реалистическое миропонимание. Краснодар : Советская Кубань, 2001. 288 с.
3. Вернадский В. И. Философские мысли натуралиста. М., 1988. 519 с.
4. Кремень В.Г., Льїн В.В. Філософія: мислителі, ідеї, концепції. К.: Книга, 2005. 528с.
5. Таранов П. С. 120 философов: Жизнь. Судьба. Учение. Мысли: универсальный аналитический справочник по истории философии : в 2-х т. Симферополь : Реноме, 2005. Т. 1. 685 с.
6. Філософський енциклопедичний словник. К.: Абрис, 2002. 472с.